

TIJDSCHRIFT

VOOR

INDISCHE

TAAL-, LAND- EN VOLKENKUNDE,

UITGEGEVEN DOOR HET

BATAVIAASCH GENOOTSCHAP VAN KUNSTEN
EN WETENSCHAPPEN,

ONDER REDAKTIE VAN

Mr. W. STORTENBEKER, Jr.

DOKTOR IN DE REGTEN EN LETTEREN,

EN

L. J. J. MICHIELSEN.

DEEL XX.

ZESDE SERIE.

DEEL III.

BATAVIA,
BRUINING & WIJT.

's HAGE,
M. NIJHOFF.

1873.

1873/49/385

**Bayerische
Staatsbibliothek
MÜNCHEN**

INHOUD.

	Bldz.
Bijdrage tot de kennis der Chinesche geheime genootschappen, door M. SCHAALJE.	1
(Iets omtrent de betrekkingen der Chinezen met Java voor de komst der Europeanen aldaar, door Dr. G. SCHLEGEL.	9
De kleine voeten der vrouwen in China, door M. SCHAALJE.	33
Eenige opmerkingen omtrent de vele op Java voorkomende zoo- genaamde Siwa-beelden, door F. C. WILSEN	57
Snippers, door K. F. HOLLE; vervolg van deel XIX, blz. 489	68
Een oud vuurwapen van Jakatra, door A. B. COHEN STUART	70
Boekbeoordeeling. Twee geschriften van den heer H. C. KLIN- KERT, beoordeeld door H. VON DE WALL	78
Het schrijven van Soendaasch met Latijnsche letter, door K. F. HOLLE	91
Oendaag-oendang, of verzameling van voorschriften in de Le- matang-Oeloe en Ilir en de Pasemah-landen van oudsher gevolgd, en door langdurig gebruik hadat of wet geworden, medegedeeld door G. J. GERSEN	108
Toelichting, door A. B. COHEN STUART	151
Snippers, door K. F. HOLLE; vervolg van blz. 69.	153
De boeddhistische triemoerti op Java, voorgesteld in den tem- pel te Mendoet, door F. C. WILSEN.	166
Losse aantekeningen van F. S. A. DE CLERCQ.	193
Nieuwe bijdragen tot de kennis van de Mohammedaansche tijd- rekening in den Indischen Archipel, door A. B. COHEN STUART	195
Het sanskrit op eenen steen, afkomstig uit Prambanan, door H. KERN	219
Snippers, door K. F. HOLLE; vervolg van pag. 165.	231
Geschiedenis van het vorstenhuis van Madoera, uit het Javaansch vertaald door Dr. W. PALMER VAN DEN BROEK	241

	Bldz.
Berigten omtrent den zeeroof in den Nederlandsch-Indischen archipel (1858)	302
Soendasche spreekwoorden, door J. A. UULKENS	327
Eenige Notizen over Rotti en de Rottinezen, door JACKSTEIN	350
Lijstje van Rottinesche woorden in het Koepangsch Maleisch, door W. M. DONSELAAR	357
Portugeesche woorden opgenomen in 't Koepangsch Maleisch, door denzelfden	363
Oud Tondano, door L. MANGINDAAN	364
De Solor-eilanden, door J. M. KLUPPEL	378
Berigten omtrent den zeeroof in den Ned.-Indischen archipel. 1859 en 1860	399
Ueber die Einwohnerzahl der Philippinischen Inseln, von Dr. ADOLF BERNHARD MEIJER	434
Ein Beitrag zu der Kenntniss der Sprachen auf <i>Mindanao, Solog</i> und <i>Siau</i> , der <i>Papuas</i> der <i>Astrolabe-Bay</i> auf <i>Neu-Guinea</i> , der <i>Negritos</i> der <i>Philippinen</i> , und einige Bemerkungen über Herrn <i>Riedel's</i> Uebersetzungen ins <i>Tagalische</i> und <i>Visayasche</i> , von Dr. ADOLF BERNHARD MEIJER.	441
Geschiedenis van het vorstenhuis van Madoera, uit het Javaansch vertaald door Dr. W. PALMER VAN DEN BROEK; vervolg van blz. 301	471
Het <i>Pela</i> der Amboneezen, door F. S. A. DE CLERCQ	565
Berigten omtrent den zeeroof in den Ned.-Ind. Archipel; 1861. 567	567
Javaansche raadsels, medegedeeld door F. S. A. DE CLERCQ	570
Woorden uit andere talen opgenomen in het Koepangsch Maleisch, door W. M. DONSELAAR, vervolg op pag. 363	571
Verbeteringen op deel XVIII	572

EENIGE NOTIZEN OVER ROTTI EN DE ROTTINEZEN.

DOOR

JACKSTEIN.

Zending op Rotti.

Aangaande de vestiging der eerste bewoners van Rotti zijn de berigten zeer uiteenlopend. De pantongs, welke daarvan gewagen, zijn eene duistere beeldenspraak, vol zelfzucht en zelfverheffing, welke aanleiding geven, dat de bevolking van bijna iedere negorij aanspraak maakt op de eer afstammelingen te zijn van de eerste volkplanters en de bevolking van andere negorijen beschouwt als latere indringers. Zooveel is zeker, dat de vestiging der eerste volkplanting heeft plaats gehad op het schiereiland Landow. Een andere volkstam, volgens de verhalen van Savoe komende, heeft zich op de zuidwestkust te Ornalij en Delha gevestigd. Overeenkomst van taal, zeden en gewoonten doet echter veronderstellen dat beiden tot een en denzelfden stam hebben behoord. Eerst nadat men zich over het geheele eiland verspreid en verscheidene kampongs had opgericht, heeft waarschijnlijk het belang van de verschillende hoofden het medegebragt zich te versterken door

nieuwe aankomelingen, onverschillig tot welken stam deze behoorden. Op die wijze ontstonden van lieverlede verscheidene kampongs, welke te zamen eene negorij vormden. Het hoofd van de oudste kampong beschouwde zich als heer en eigenaar van den grond en verlangde van de hoofden der andere kampongs zekere regten en gehoorzaamheid. De betrekking van Toean tanah en van kamponghoofd ging van vader op zoon over en het gebeurde, dat geheel ongeschikte personen deze gewigtige betrekking bekleedden, waarom het later noodig werd een geschikt persoon met het oppergezag in eene negorij te belasten, die de regten der bevolking niet alleen kon bepleiten in de geschillen met andere negorijen, maar des noods ook verdedigen en met de wapenen beslissen. Zoo ontstond de betrekking van Radja, die echter in den beginne geheel afhankelijk was van den Toean tanah. Later schiep de politiek der Portugeezen nog eene andere betrekking, die van Fettor.

Tegenwoordig heeft de betrekking van den Toean tanah niet veel te beteekenen. Hij wordt door den Radja ende Tamoenggons der tot een regentschap behorende kampongs gekozen uit de nakomelingen van den oorspronkelijken stichter en grondvester der negorij, is Tamoenggon over zijne kampong en voorganger bij heidensche feesten of plegtigheden; alzoo de opperpriester van een regentschap. De hoofden der verschillende kampongs of Tamoenggons werden door den Radja in overleg met den Toean tanah gekozen uit de nakomelingen der eerste kamponghoofden, zoodat deze betrekking van vader op zoon overging. Later vergenoegde men zich om de opvolging in de familie te doen plaats hebben. In den laatsten tijd geeft men ook hierom niet meer en kiest tot deze betrekking personen, welke den Radja en den Toean tanah daarvoor geschikt voorkomen; terwijl echter de eigenlijke nakomelingen van zulk een kamponghoofd zekeren invloed op de bevolking

blijven uitoefenen en zelfs bij de beslissing van zaken geraadpleegd worden. In iedere negorij is een kampong aangevezen, waaruit de Radja en een andere, waaruit de Fettor moet gekozen worden. De bevolking van voornoemde kampongs bestaat alzoo buiten den adel of de afstammelingen van de vroegere hoofden, de vrijen of orang kaja's en de slaven, afstammelingen van personen, welke in vroegeren tijd krijgsgevangen gemaakt zijn, nog uit de afstammelingen der Radjas of Fectors, welke voor de keuze van een Radja of Fettor alleen in aanmerking mogen genomen worden. De keuze van een Radja of Fettor geschiedt door de Tamoenggons der verscheidene kampongs in overeenstemming met den Toean tanah. Eerst na verkregen goedkeuring van den Toean tanah mag de gekozenen aan het Gouvernement voorgesteld worden. De stok, het teeken der waardigheid wordt door den Toean tanah bewaard en slechts dan, wanneer de Radja den Resident of diens vertegenwoordiger moet ontmoeten aan hem ter hand gesteld. Onder weg naar de plaats der ontmoeting draagt de Toean tanah den stok en neemt dien oogenblikkelijk weder in bezit wanneer de ontmoeting is afgelopen. Op last van den Resident Wijnen, gedurende diens inspektiereis op Rotti, moest de stok blijven in handen van den Radja of Fettor. Dien tengevolge hebben de meer ontwikkelde Radjas den stok onder hunne berusting gehouden; echter ook zij moeten zich laten welgevalen, dat de Toean tanah den stok met zekere plegtigheid in zijne woning bewaart, alwaar dezelve moet blijven liggen totdat wederom eene ontmoeting met den mai bapa kompagnie moet plaats hebben. De stok wordt dan wederom door den Toean tanah met veel plegtigheden van zijne plaats gehaald. Naarmate de ontmoeting van meer of minder belang voor het regentschap is, wordt een buffel of een varkentje, niet minder dan ter waarde van twee gulden geslagt. Onder het uitspreken

van de bede, dat het den verheven vader — manektoealain — moge behagen het hart van den mai bapa kompanie goedgunstig te stemmen enz. bestrijkt de Toean tanah den stok met eenig bloed van het geslagte dier, en blijft denzelfden houden totdat de ontmoeting moet plaats hebben. Het vleesch wordt door de verzamelde hoofden verteerd. Bij de opberging van den stok wordt dezelve slechts na een gunstigen afloop met dezelfde eerbewijzen te ruste gelegd.

De Radja mag in zijn regentschap niets beginnen zonder de toestemming van den Toean tanah te hebben verkregen. Bij het uitbreken van een oorlog is de Toewan tanah belast met de regeling en leiding er van; bij voorkomende ongelukken, rampen, ziekten enz. is de zorg aan hem opgedragen om het noodige te verrigten ten einde het gevaar aftewenden of te verzachten. Bij het aanleggen van tuinen, nieuwe sawahs enz. moet vooraf zijne toestemming worden verkregen; ook blijft hij belast met het toezigt daarover en beslist in voorkomende geschillen over het mijn en dijn. In de regtszittingen heeft hij met den Radja het regt om de beslissing der Tamoenggons en der orang toeahs, welke door den Radja en hem daarvoor benoemd zijn, te vernietigen.

Voor al zijne moeite ontvangt hij slechts hetgeen hem toekomt als hoofd van zijne kampong en van de opgelegde boeten hetzelfde deel als een ander Tamoenggon; slechts bij sterfgevallen moet voor het graf aan hem worden betaald de achterbout van een buffel. Buitendien geeft de waarneming der betrekking van opperpriester der heidensche bevolking hem nu en dan gelegenheid tot het verkrijgen van vleesch.

De straffen, welke aan schuldige personen door de Tamoenggons worden opgelegd en welke door den Radja of den Toean tanah kunnen worden verzacht of verzwaard, zijn dikwijls zeer willekeurig en geheel afhankelijk van de

luimen der genoemde regters. Geene regtszitting heeft plaats, tenzij er een of ander beest geslagt wordt om de regters vooraf te versterken; dikwijls moet er ook eene zekere hoeveelheid arak of ten minste laroe bij de hand zijn. De beslissing geschiedt te gelijk met de bepaling der straf voor den schuldige, welke nooit minder is dan een schaap of varken, ter waarde van een gulden, doch de waarde van eene buffelkoe met een thail goud, \pm vijftig gulden, niet mag te boven gaan. Gewoonlijk wordt onder kapa ina esa, lilo fatoe esa, dat is eene buffelkoe en een thail goud verstaan een karbouw ter waarde van vijf gulden en zilver van dezelfde waarde, alzoo te zamen tien gulden.

Arrest, blok en rottingslagen zijn onteerende straffen, welke in voorkomende gevallen slechts door den Radja, na overleg met den Toean tanah kunnen worden toegepast. De alzoo gestrafte is bij zijn in-vrijheid-stelling verplicht akan bikin badannja dingin, of met andere woorden, zien bij de leden zijner familie te zuiveren door een feest en maaltijd te geven, hetgeen voor velen zeer kostbaar is omdat de Rottinees over het algemeen den naam wil hebben tot de rijken te behooren om als zoodanig door anderen geprezen te worden. Dikwijls gebeurt het, dat zulke straffen van den Radja en Toean tanah door de betaling van goud, moeti of vee worden afgekocht. Is de Radja verplicht om den een of den anderen kwaaddoener aan het Gouvernement ter bestraffing overtegeven, dan is zijne kampong gaarne bereid om hem vrij te koopen. Heeft de kwaaddoener geen eigen middelen, om de door hem veroorzaakte schade te kunnen vergoeden, dan doet dat zijne familie voor hem, en wanneer deze ook onbemiddeld is, dan zijn kampong. Blijft de kwaaddoener volharden aan zijne familiebetrekkingen of zijne kampong schade te berokkenen, dan gebeurt het wel eens, dat hij op gewelddadige wijze voor altijd onschadelijk gemaakt wordt.

Aangaande de verplichtingen der bevolking jegens de hoofden is moeilijk iets zekers te zeggen, omdat de lasten, aan dezelve opgelegd, niet alleen zeer ongeregeld zijn, maar ook de regeling in het eene regentschap geheel afwijkt van die in een ander regentschap in gebruik.

Volgens oude instellingen is de bevolking slechts verplicht, om voor den Radja in ieder jaar een djagong- en bottoktuin te bewerken en te onderhouden tot den tijd, dat de oogst is afgelopen. In de regentschappen alwaar rijst kan worden geplant zijn eenige stukken grond, zogenoemde padi ajer Radja, voor vast aangewezen, welke in ieder jaar door de bevolking moeten worden bewerkt en onderhouden. Buitendien heeft de Radja het regt om kleiner werk van de bevolking te eischen. Zijn woonhuis wordt hem door de bevolking gebouwd, hij is echter verplicht om na de beëindiging van het werk, uit eigen middelen, een feest en maaltijd aan de bevolking te geven en buitendien voor ieder toekang eene bandera, dat is een bamboe in den grond geplant, waaraan buiten pinang, siri tabak, koekjes enz. ten minste drie stukken goed, geschikt voor de kleeding van een man, moeten zijn opgehangen. Bekwame werklieden ontvangen iets meer en de baas boven zijne bandera nog een buffel en een varken.

De vermeerdering van behoeften heeft den Radjas geleerd van lieverlede eene belasting van levensmiddelen in te voeren, welke in het eene regentschap meer, in het andere minder drukkend is. Over het algemeen kan men aannemen, dat buiten het werk voor den Radja te doen, het hoofd van een huisgezin nog te betalen heeft een ukur (25 kattis) padi, djagong op bottok en een haik (25 kattis) suiker. De Radja van Boa ontvangt noch suiker noch padi djagong op bottok; de bevolking bewerkt echter voor hem twee groote padivelden en een tuin, welke de noodige hoeveelheid levensmiddelen opleveren. Een mamar levert hem kalapa's, pinang en siri; eenige boomen en rot-

sen met bijen \pm 50 kattis was. De voor zijne behoeften noodige olie moet hem in huis geleverd worden; evenzoo door iedere kampong 10,000 bowah pinang kring in het jaar; alzoo van vier kampongs 40,000 bowah pinang, gelijkstaande met *f* 40. De Radja van Thie ontvangt slechts eene belasting in suiker buiten den arbeid der bevolking; heeft echter ook over mamars te beschikken en buitendien over het eiland Dana, hetwelk hem jaarlijks eene aanzienlijke hoeveelheid was en karet opbrengt.

De Fettors, Toeans tanah en Tamoenggons mogen geene belasting eischen; hebben ook geen aanspraak op den arbeid der bevolking en zijn aangewezen op hunne eigene krachten.

LIJSTJE

VAN ROTTINESCHE WOORDEN, GEBRUIKELIJK IN HET KOEPANGSCH MALEISCH.

- méroek*: wreed. Mal. bingis. *„orang itoe méroek sekalí”*: die persoon is zeer wreed.
- Sü*: zich toeëigenen, tot zich nemen. *„bejta sü ini pisang”*: ik neem deze pisang voor mij.
- löti*: bijlichten, met kaars of ander licht. *„mari löti sabantar disini*: kom en licht mij even hier bij.
- pároek*: vooruitslaan met de voorpooten bv. van een paard.
Koeda pároek: het paard slaat met de pooten vooruit.
- kóssi*: achteruitslaan, schoppen van menschen en dieren.
Koeda kóssi: het paard schopt, slaat achteruit; *„bapa kóssi anakhnja”* de vader schopt zijn kind.
- óffé-óffé*: snuffelen, naar iets zoekende den boel door elkander halen. *„ljangan óffé-óffé di sitoe”*: snuffel daar niet (in kast of kist of korf enz.), haal me den boel niet door elkander.
- maspára*: met kwaadheid iemand toesnaauwen.
- mëská*: een grooten mond opzetten, iemand hard aanspreken. *„Dia mëská sama bejta”*: hij zette een grooten mond tegen mij op.
- manganggáno*: schimmel, beschimmeld. *Daging soedah manganggáno*: het vleesch is beschimmeld.
- róekoe*: onrijp geplukte vruchten doen rijpen (door middel van asch of zeewater; het laatste bv. bij pisang gebruikelijk).
- fôï*: werking, opbruisen, namelijk van aandoeningen, hartsogten. *„nafsoenja soedah fôï”* zijn drift is in werking, bruist op.

- fěfoédik*: schuimen, schuim van water of andere vloeistoffen.
- foé*: blazen. *foé api*: blaas het vuur aan.
- fafikoe*: franje, als aan de uiteinden van een slendang.
- fějákek*: knieschijf; ook de in vorm daarmêe overeenkomende harde pit eener vrucht, waarmede de kinderen spelen.
- kísoe*: knijpen. *Fěök kísoe soedaranja*: Fěök knijpt haar broertje (of zusje).
- ráoe*: wegnemen, wegpakken; als van een roofvogel „*kě-těmak ráoe ajam anakh*” de kiekendief pakt een kuiken weg; ook in het algemeen iets wegpakken.
- těfű*: naar boven getrokken, opgetrokken als bv. van een kleed.
- kěkáfiek*: te samengetrokken, bv. als de huid bij een lidteeken; ingegaan, geplooid als hij naaisel.
- kěkáloek*: rimpel, rimpels, op het voorhoofd, de huid van oude menschen enz.
- foéik*: wild, verwilderd. „*karbau foéik*”: een verwilderde karbau. „*anakh foéik*”: verwilderd kind, in den zin van aanhoudend wegloopen.
- kěmáover*: tam. Maleisch: *djinakh*.
- klís*: schuw. koeda *klís*: een schuw paard.
- massénie*: druk, bezet met eenig werk. „*bejta masi massénie dengan padi ajer*”. ik heb het nog druk, ben nog bezet met werk in het rijstveld.
- nói*: week, zacht, murw, gesmolten. „*mangga soedah nói*” de mangga is zacht geworden — „*pisang soedah nói*” de pisang is murw. „*tima soedah nói*” het lood is gesmolten (zacht geworden); in het algemeen al wat van hard zacht is geworden.
- nókki-nókki*: vleijen, zoet praten, tot iets overhalen. „*Dia soedah nókki-nókki sama bejta pindjam dia f 3*. hij heeft mij met een zoet praatje overgehaald hem *f 3* te leenen.

- mákkadíté:** kleven, kleverig. *Getah mákkadíté sama dia poenja tangan:* „de gom kleeft aan zijne hand. *lompur mákkadíte:* kleverige modder.
- flónko:** met de vuist dreigen, gebalde vuist.
- mélákka:** iets willen hebben en daarop aanhouden; om iets dwingen. *ija mélákka orang poenja barang:* hij wil hebben, houdt aan om een anders goed. *anakh mē-lákka:* het kind dwingt.
- kěkái:** ergens aan blijven haken, bv. met de kleeren.
- kwáóek:** hoogmoedig. Mal. djoemawa, *orang kwáóek:* een hoogmoedig mensch.
- sêê:** doorzigen van vloeistoffen. Mal. tapies.
- séé:** vleesch droogen door middel van vuur; tot dingding maken.
- néoe:** allo! 't Mal. bijar! ajoh! *néoe, loe brani:* allo, durfje!
- l'fêo:** om iets heen kronkelen, als een slang.
- pülélók:** ronddraaijen: Mal. terpoeter, als een tol.
- l'póntar:** terugkaatsen.
- maloénoe:** opstapelen, tot een hoop maken.
- krémpek:** mager. Mal. koeroes.
- mafráoe:** gejaagd, haastig iets doen. *ija ambil barang-barangnja dengan mafráoe:* hij nam zijn goed haastig op.
- měórrrok:** gulzig. Mal. rakoës.
- tappê:** gescheurd, van kleeren bv.
- kóesoë-kóesoë:** fluisteren. Mal. bisik "
- léssè:** drijven van kinderen.
- makróeoë:** het ligchaam bijcentrekken als bij gevoel van koude.
- mákkaroeloe:** bijeenstroomen, te hoop loopen van een menigte menschen.
- êw, eeww:** omroeren, vermengen van vloeistoffen. *êw soesje:* melk omroeren; melk en suiker boven het vuur steeds omroeren tot het mengsel zekeren graad van dikte verkregen heeft.
- befádoek:** benaauwd, gedrukt door warmte. „*Bejta befádoek*

- deri ongkap pannas*: ik ben benaauwd door de druk-
kende lucht-, warmtegloed.
- mákka dólto*: kookken, Mal. berdidi. *ajer makadotto*: het
water kookt.
- mákkérérééuw*: beweenen met luider stem, als bij dooden,
Mal. meratap.
- hóppo*: vloeistoffen door elkander schudden. *hóppo goela*:
water en stroop (gewone drank van de Rottinezen)
door elkander schudden.
- hédlik*: inhalen, intrekken van den buik.
- hóssik*: moeite, omslag, zich moeite geven wegens iets,
djangan hóssik: maak geen omslag, drukte.
- dédóla*: huilen van een hond. *andjing dédóla*: de hond huilt.
- kókkó*: op de armen dragen. *kókkó sinjo*: neem sinjo op
uw armen; draag sinjo.
- kóddok*: doorslikken.
- masmóldok*: half rijp, van vruchten gebezigd.
- tehmélak*: vloo.
- kémáih*: wandluis.
- katoémak*: kleerenluis.
- pèpákkak*: puistjes of bultjes, als door vlooijenbeten.
- sésóelé*: tusschenvoegen, *sésóelé atap roemah*: een bladeren
dak repareren door op de gebrekkige plaatsen enkele
bladen bij of tusschen te voegen.
- móllak*: vak van een vrucht, bv. van pomelmoes; moot
van een visch.
- maâlé*: kaauwen.
- ékkó*: rondschudden in een wan of zeef van drooge stoffen.
- rérêé*: schudden van gestampde padi in een wan om de
bast en de rijst van elkander te verwijderen.
- bèbèé*: idem om de dedakh te doen wegvliegen.
- óek*: Mal. dedakh.
- nóek*: Mal. padi bibit.
- béla*: in deze residentie wordt geen ploeg gebruikt. Voor
de bewerking der padivelden is dit werktuig ook

niet noodzakelijk. Men laat die velden, na er water opgebracht te hebben, door een troep karbouwen betrappen, die geregeld heen en weer worden gedreven. Dit geschiedt ook elders waar men zeer wel met het gebruik van den ploeg bekend is (zooals bv. in enkele streken op Sumatra en Torateja op Zuid-Celebes), doch waar men overvloed van karbouwen heeft, even als zulks hier het geval is. Het heeft noch op Timor noch op Rotti ontbroken aan herhaalde pogingen om den ploeg hier in te voeren, ook op hoog gezag. Al die pogingen zijn echter mislukt. Ook schrijver heeft vroeger op kosten van 't Nederlandsch Zendelinggenootschap eene poging aangewend tot dat doel. Later is hij echter tot de overtuiging gekomen — ook door hetgeen hij op Zuid-Celebes heeft waargenomen — dat daar, waar overvloed van karbouwen gevonden wordt en de grond uit eene zachte klei bestaat, zooals te Babauw op Timor, de ploeg zeer goed kan gemist worden. *Bêta* is eene eerste betrapping van het veld dat onder water is gezet.

lêroeh: een tweede en verdere betrapping door karbouwen, waardoor gras, aarde en water geheel tot modder worden getreden en vermengd, en het veld voor bezaaijing (men zaait hier op vele plaatsen de padi) of beplanting geschikt is. N. B. Groot is het aantal karbouwen op Timor. In de vlakte van Babauw bezit bijna ieder huisgezin eenige karbouwen, velen eenige tientallen, sommigen eenige honderden, enkelen tot bij de duizend stuks.

poi: het bloeijen van de padi.

pôelit: de rijpe aar van padi en djagong.

kóroe: de padi wordt hier niet gesneden maar de halve met de hand afgestroopt; dit heet *kóroe*.

tênda: het trappen op de aren om de rijstkorrels vrij te maken.

ššóddeh: lepel van klapperdop.

sókké: klapperdop.

taaffeek: stuk van een gebroken aarden pot (preükh), waarin men gewoon is de djagong te roosten.

mčórrók: gulzig. Mal. rakoës.

tênah: halfwassen van dieren. *koeda-tênah*; halfwassen paard.

kaltêdis: onvruchtbaar van menschen en dieren. Mal. mandoel.

dčdóllek: merg in de beenpijpen.

londá'é: de reuzel.

paskóti: bovenstuk op het achterdeel van een karbou.

sóí: noodlot, ongeluk. Wanneer iemand ongelukkig is in eenig opzigt, zegt men, *dia poenja sóí*: het is zijn noodlot. *orang sóí*: ongeluksvogel.

klámak: sprinkhaan.

gidóí: kikvorsch.

gonggói: zeeschelp.

dlóák: oprisping.

mámar: tuin met water en vruchtboomen.

rêfuk: steilte aan den kant eener rivier. Mal. toebir.

lčgóng: ravijn.

lóllok: diepe uitspoeling door regen- of zeewater.

háarak: strooken lands langs het strand, die hij vloed onderloopen.

PORTUGEESCHE WOORDEN OPGENOMEN IN 'T
KOEPAANGSCH MALEISCH.

sēmēnto: zaaipadi.

sibóla: uijen.

kabaléro: haarstaart, door de dames gebezigd tot verlen-
ging van het haar. Mal. *tjemara*.

boéfra: lomp, zwaar, dik van talle.

túsko: leelijk.

soembra: schaduw.

sónno: slapen, vast slapen.

santúdo: opletten, de aandacht ergens op vestigen.

robénta: over een anders goed naar goedvinden beschikken.

DE SOLOR-EILANDEN

DOOR

J. M. KILUPPEL

(vroeger gezagvoerder aldaar).

De Solor-eilanden, onder de Residentie Timor behoorende, strekken zich uit, voor zoover de afdeling Solor-eilanden betreft, van af ongeveer 122° tot 125°45' O. L. en 7°15' tot 8°45' Z. B., en omvatten de oostelijke helft van het eiland Flores, de eilanden Andonare, Solor en Lomblein, benevens eenige kleine onbewoonde eilandjes.

De geheele bevolking dier eilanden kan men rekenen op p. m. 80.000 zielen onder het gebied van den Radja van Larantoeka en p. m. 40.000 onder de andere Radja's te zamen. (*)

Men vindt hier een menigte bergen, waaronder twee vuurspuwende, namelijk de Lobetola (N. W. kust van Lomblein) en de Lobetobi op Floris aan den zuidelijken ingang van straat Flores. De laatste was in 1869 nog gedurig werkzaam en driemaal heeft in dat jaar een uitbarsting ervan plaats gehad. Wel werd daarmee veel schade veroorzaakt, door dien een menigte verzamelplaatsen van bijen werden vernield en eenige tuinen en velden met asch en steenen overdekt, doch daar in de onmiddellijke nabij-

(*) De eilanden Pantar en Alor worden ook wel onder de Solor-eilanden gerekend doch er is daar een afzonderlijke posthouder.

heid geen kampongs zijn, ziju er bijna geen menschenlevens te betreuren geweest. Ik vernam slechts van twee personen die onder de asch begraven werden. Van Larantoecka, waar men alleen een zwaren schok voelde en een geluid als van een zwaar kanonschot hoorde, was het gezicht op den berg prachtig en indrukwekkend.

Ongetwijfeld zijn ook de Illunandiri bij Larantoecka (Flores) en de Wokko op Andonare voor honderde jaren vuurspuwende bergen geweest; alle kenteekenen daarvan zijn nog aanwezig.

Er zijn hier zes Radja's, — vroeger slechts twee, doch de overigen ontvangen ook den stok met gouden knop van het Gouvernement —, zij zijn:

1. de Radja van Larantoecka.

Zijn gebied, dat driemaal grooter is dan dat van de anderen te zamen, strekt zich uit over de geheele oostelijke helft van het eiland Flores, een groot gedeelte van het eiland Andonare, een gedeelte van de N. W. kust van het eiland Solor en de zuidelijke helft van het eiland Lomblein (*).

2. de Radja van Andonare.

Zijn gebied strekt zich uit aan de Noord- en N. O. kust van dat eiland en in het gebergte. De noordelijke helft van het eiland Lomblein staat ook onder hem, als mede zeven kampongs op Flores aan Floreshoofd.

3. de Radja van Trong.

Zijn gebied bestaat uit ééne negorij aan de Zuidkust van Andonare, benevens eenige bergkampongs daaraan grenzende.

De tegenwoordige Radja, genaamd Liwang, ontving in het vorige jaar van het Gouvernement een zilveren me-

(*) Het gebied van Larantoecka kwam in 1860 aan het Nederlandsch Gouvernement; het werd tengevolge van het in 1859 tusschen Nederland en Portugal gesloten traktaat van de Portugeezen overgenomen. Zie Indisch Staatsblad 1860 no. 101.

daille met ketting, omdat hij bij een opstand te Lamahala, den posthouder in bescherming genomen had en in het volgend jaar, 1869, mij zeer behulpzaam was geweest om den oorlog tusschen zijn volk en dat van Lamahala te doen eindigen.

4. de Radja van Lamahala.

Het gebied van Lamahala bestaat alleen uit een strandnegorij van nog geen twee uren gaans aan de Zuidkust van Andonare. Deze Radja is om zijn onrustigen en oorlogzuchtigen aard en dubbelzinnige gedragingen tegenover het Gouvernement in het afgelopen jaar afgezet en is die negorij op last van den Resident Caspers onder Lamakera gebracht. Het volk van Lamahala, altijd bekend als oproerig en moordzuchtig, schijnt afkomstig te zijn van zeeroovers, die zich misschien voor ongeveer honderd jaren daar gevestigd hebben. Ik moet dat ook afleiden uit het volgende verhaal, dat de Radja mij eens heeft gedaan: „Voor lange jaren waren mijne voorouders altijd op groote prauwen. Mijn overgrootvader had zeker iets misdaan en werd te Lamahala aan wal gezet. Er was toen in de geheele negorij geen mensch en slechts een karbouw. Veel jaren daarna kwamen zij terug en vonden mijn overgrootvader bij een boom staan met de karbouw en een paar kinderen, en van daar zijn nu al die menschen gekomen.” Hij gaf mij dit ook als reden op dat hij geen karbouwenvleesch mogt eten, aangezien hij van een karbouw afstamde.

5. Radja van Lawaijong.

Deze heeft zijn rijk aan de Noordkust van Solor, met eenig gebergte tot aan de Zuidkust van dat eiland; ook heeft hij nog eenige bergkampongs aan den Z. W. hoek van het eiland Andonare.

Deze Radja heeft nog den ouden stok van de kompanie en zeker is zijne negorij vroeger zeer welvarende geweest, daar toch reeds in de 17e eeuw door onze voor-

ouders een kontrakt met hem werd gesloten en van af 1613, toen Apolonius Schot het fort te Lawaijong (waarvan nog de overblijfselen bestaan) van de Portugeezen veroverde, Lawaijong reeds onder ons stond.

6. Radja van Lamakera.

Zijn rijk is aan de N. O. kust van het eiland Solor tot aan de Zuidkust.

Ook dit rijk moet vroeger van meer belang zijn geweest en waarschijnlijk door de vele ziekten, die daarin geheerscht hebben, zoo zijn verminderd. Nog in 1819 (tijdens den oorlog met de Portugeezen op Timor) zond de Resident om volk naar Lamakera. De lieden van daar waren terstond bereid en vertrokken met 12 korra-korra's naar Koepang, waar zij krachtdadige hulp verleenden; daarvoor ontving de Radja indertijd van den Resident Hazart een prachtig zijden vaandel, dat ofschoon oud en versleten nog in het bezit van den tegenwoordigen Radja is.

Behalve deze Radja's, die door het Gouvernement zijn erkend, zijn er nog verscheidene Hoofden in het gebergte, waarvan enkelen zich ook wel Radja laten noemen; zij zijn echter ondergeschikt aan de anderen.

De bevolking bestaat uit Inlandsche Christenen (R. Catholijke) Mohammedanen en Heidenen.

De Inlandsche Christenen, ongeveer 8 à 9000 in getal, behooren tot het gebied van den Radja Don Gaspar van Larantoeka. Vroeger, toen zij nog Portugeesch waren, leefden zij steeds in oorlog met de Soloreezen, maar nadat in 1852 te Larantoeka een fort werd opgerigt met eene bezetting van vijf en dertig man, (*) is die oorlog opgehouden. Er bestaat echter nog altijd een groote scheiding

(*) In November 1868 is die bezetting ingetrokken en de civiele gezaghebber ontving, in plaats daaraan eenige oppassers om de rust en vrede in deze afdeeling te bewaren.

tusschen Soloreezen en Inlandsche Christenen. De laatsten bewonen voor een groot gedeelte de oostelijke kust van Flores en de N.W. hoek van het eiland Andonare (Woereh); ook op midden Flores, van af Mauwerie tot Sekka bezar aan de Zuidkust zijn zoogenaamde Inlandsche Christenen. De overige bewoners van Flores zoowel als het bergvolk van Solor, Andonare en Lomblein zijn heidenen. De kustbewoners van laatstgenoemde eilanden zijn Mohammedanen; echter even als de Inlandsche Christenen hebben zij slechts den naam en zijn veel van hun godsdienst vergeten.

Het voornaamste wat men van de zoogenaamde Inlandsche Christenen kan zeggen is, dat zij zijn lui, hoovaardig en onzindelijk; een gevolg daarvan is natuurlijk dat zij meest allen zeer arm zijn. Ambachten zijn niet bij hen bekend; alleen de vrouwen weeven hun eigen sarongs. De mannen gaan, wanneer de djagong (hun voornaamste voedsel) op is, naar de passar of wel naar het gebergte om een of ander, wat zij van Makassaren of Boetonneezen op schuld gekocht hebben, weder in te ruilen voor hetgeen zij hoog noodig hebben; ook enkelen maken tuinen voor djagong of padi, en in de laatste jaren wordt er dan ook veel meer verbouwd dan voor vijf jaren geleden. Zij zijn even als de Soloreezen, liefhebbers van dobbelen en sagoeweer drinken. Met laag water ziet men eene menigte vrouwen en kinderen langs de kust schelpjes en kleine vischjes zoeken, waaraan zij zich vergasten. Hunne woningen zijn over 't algemeen zeer slecht en zij verlaten die ook niet voor die geheel zijn ingevallen. De Inlandsche Christenen van Woereh (Andonare) en Conga (*) (nabij den zuidelijken ingang van straat Flores) onderscheiden zich

(*) Zoowel op Flores als op Andonare en Solor bestaat gebrek aan water; te Conga echter is eene rivier en met veel moeite is het mij mogen gelukken de bevolking aldaar aantezetten om sawa's aanteleggen. Men heeft daar nu een voordeeligen oogst en dit zal op die plaats wel navolging vinden.

door meer werkzaamheid; ook hunne kampongs en zijzelven zijn zindelijker.

Te Larantoeka zijn drie geestelijken gevestigd, die voor eigen rekening een school hebben opgericht om de kinderen te leeren lezen en schrijven; zij ondervinden daarbij echter veel moeilijkheden, aangezien de ouders de kinderen niet willen missen als alleen op voorwaarde, dat de Pastoor hun kost, inwoning en kleeding geeft. Meestal heeft de Pastoor dan ook een twintig- of vijf en twintig van die kostgangers, die wanneer zij van alles goed zijn voorzien in den regel door hunne ouders worden teruggenomen. Zeker doen de heeren Pastoors veel goed door de arme bevolking zooveel mogelijk te ondersteunen, doch dat goeddoen heeft naar mijn bescheiden inzien verkeerde gevolgen; de meesten rekenen daarop en het is daarom niet de weg om hen tot meer arbeid aan te zetten. Zij hebben weinig behoeften en wanneer zij niet te lui zijn kunnen zij zelve daarin goed voorzien en zelf meer dan dat. Wel is de grond in de onmiddellijke nabijheid van Larantoeka dor en onvruchtbaar, doch men behoeft geen uur van daar te gaan of men vindt uitgestrekte velden, zeer geschikt voor djagong of andere produkten.

De Radja van Larantoeka, die, na veel moeite en aansporing, er dit jaar eindelijk is toe overgegaan om zijn volk, nabij Okko (circa 2 uur van Larantoeka) een veld te doen bebouwen met padi, verklaarde mij nu, dat hij wel tweemaal meer geoogst had dan hij verwacht had.

Men treft te Larantoeka en omstreken onderscheidene personen aan, waaraan men duidelijk kan zien dat zij van Portugeezen afstammen en, naar ik van de bevolking vernam, wonen de Portugeesche kommandant en eenige Portugeesche geestelijken bij hen in de kampongs.

De adat en het bijgeloof van de Inlandsche Christenen zijn veelal dezelfde als die van den Solorees; slechts een paar staaltjes, die mij nog al troffen, zal ik hiervan aanteekenen.

In het begin van 1867 was de Radja van Larantoeka genoodzaakt zijn onwillig volk van het gebergte Rea-momie te straffen en een menigte volks had hij daartoe bijeengebragt. Toen ik eens des namiddags met den militairen kommandant en den doctor een wandeling maakte, ontmoetten wij een troep volks die terugkeerde. Naderbij komende zagen wij dat zij zeer opgewonden waren; dansende en schreeuwende gingen zij over den weg en de voorste negen personen hadden ieder een menschenhoofd bij de haren en voerden dat als zegeteeken naar den Radja. De broeder van den Radja en een paar yoorname leden der kerk waren hierbij als voordansers. Zoo iets afschuwelijks had ik toen nog nimmer gezien. Ik kon daaraan niets doen en liet hen voorbijgaan; er was een menigte volks en allen waren even opgewonden. Te huis komende liet ik echter den Radja bij mij komen en verzocht hem die hoofden te doen begraven, hetgeen hij beloofde; doch den volgenden dag vernam ik dat elke kop op een bamboe gebonden en zoo in de kampong was geplaatst, en met veel moeite gelukte het mij ze van daar te doen wegnemen en zoover in de wildernis te doen brengen dat ze voor het oog verborgen waren en geen pest in de kampong konden veroorzaken.

Toen in Junij 1869 er weder aanhoudend moorden plaats hadden tusschen het volk van Larantoeka en de Soloreezen kwam ik van een bezoek te Lamahala en Lamakera terug te Larantoeka en zag dicht bij het fort veel volk bijeen. Daarheen gaande zag ik drie onthoofde lijken, waaromheen eenige personen met veel geweld wraak schreeuwende of zingende dansten en sprongen. De vermoorden waren drie onschuldige visschers van Pama-kaijo, uit het gebied van den Radja van Larantoeka.

De Soloreezen zijn de bewouers van de eilanden Solor, Andonare en Lomblein.

Zij hebben geen zeer gunstig voorkomen, gaan meestal blootshoofd, het haar zaamgebonden en gekleed met een Soloreezen broek, die door de vrouwen zelf wordt geweven, en een paar ringen van ivoor of schelpen om de polsen of enkels. Hun donkere huid wordt, doordien zij geen liefhebbers zijn van mandiën, nog minder fraai; zij zijn niet groot en weinig gespierd. Zij zijn zeer onbeschoft en oorlogzuchtig; echter niet lui. Elke negorij heeft zijn eigen middelen van bestaan; zoo bv. van Lawaijong zijn eenigen te Larantoeke in dienst bij het Europeesch personeel, waar geen Inlandsch Christen zich toe zal vernederen, hoe arm hij ook is. Ook de oppassers zijn meest van Lawaijong. In deze negorij wordt veel zout aangemaakt. Te Lamahala en Trong worden smeden en timmerlieden gevonden, die vrij goed werken; zij maken daar ook veel prauwen en korra-korra's. Te Lamakera zijn het vooral goede visschers; zij gaan ook uit om cachelotvisch te vangen, waarvan zij traan koken om die aan de Makassaren te verkoopen (*).

De kleine visch wordt gedroogd en aan het bergvolk verruild voor siri, pinang, djagong enz. De passars, die in elke negorij op verschillende dagen zijn gesteld, worden meestal door de vrouwen bezocht. De landbouw is meest in handen van het bergvolk, en de kustbewoners houden zich daar weinig mede op. De voornaamste reden hiervan is dan ook wel dat langs de kusten weinig bebouwbare grond ligt. Solor is bijna geheel rotsachtig en onvruchtbaar; alleen aan de N. W. kust, in het gebergte van Pamakaijo is dat anders.

(*) Zij hebben hiervoor een bijzonder vaartuig, genaamd prauw ajam; van voren even als alle korra-korra's en van achteren met een staart van bamboe, die ongeveer een vaam achteraan sleept. Wanneer de harpoenier over boord valt, kan hij daar langs weder inklimmen. Die vaartuigen worden geroeid door 24 tot 30 man.

Andonare is vruchtbaarder, en vooral in het gebergte van Lawokko wordt veel djagong en padi verbouwd. Teregt wordt dit gebergte dan ook de voorraadschuur dezer afdeeling genoemd. Koffij zou hier ook zeker met voordeel kunnen worden aangeplant, en de tien plantjes, die ik het vorig jaar van den Resident ontving, staan dan ook zeer gunstig. Het was wel te wenschen dat hier met eenige kracht kon worden opgetreden om bepaalde tuinen daarvoor aanteleggen.

De Solorees is oorlogzuchtig en volgens hunne adat moeten zij wraak oefenen. Het verfoeijelijke rampassen en ballassen speelt hier dan ook nog een hoofdrol. Zij zijn echter, vooral tegenover Europeanen, onderdanig en afschoon zij gewoon zijn zich met draaijerij en knoeijerij op te houden zijn zij echter wel te gebruiken en langzamerhand te verbeteren. Hunne woningen zijn zeer eenvoudig uit bamboe en noekje zamengesteld; alleen enkelen van de zoogenaamde grooten gebruiken ook wel laroehout en dekken ze met atap. Hunne voeding is als het overige; zelden (alleen bij groote feesten) eten zij rijst, doorgaans djagong, gekookt of plat geslagen en geroosterd (djagong litté genaamd) met drooge visch. Zij zijn echter liefhebbers van laroe en stoken daaruit een sterken drank, bekend onder den naam van sopie Solor; alleen bij plegtige gelegenheden wordt arak gedronken.

Ook zijn zij hartstogtelijke spelers. Zij spelen of dobbelen dan gewoonlijk met kaarten en eindigen doorgaans niet voor dat zij alles verloren hebben en geen krediet meer kunnen krijgen. Menige moord heeft hier dientengevolge dan ook plaats. Hun uitspanning, voor zooveel betreft de nationale spelen, bestaat in hand aan hand in een cirkel te dansen of liever met de voeten te stampen; daarbij wordt dan op hunne manier gezongen, welk gezang echter veel heeft van kermen; voorts het rottingslaan. Twee mannen staan dan over elkander gewapend met een

rotting en ontbloote kuiten. Dansende komen zij tot elkaar en trachten elkander zoo hard mogelijk op de kuiten te slaan, en dat zoo lang tot ze beiden stukkende beenen hebben, daar de een het voor den ander niet wil opgeven.

Hun rijkdom bestaat in gadings (olifantstanden). Wanneer een Solorees *f* 15 of *f* 20 bijeen heeft koopt hij daarvoor een kleine gading en verruilt die, naar mate zijne rijkdom toeneemt, later weer voor grooteren. Die gadings blijven echter liggen, dus een dood kapitaal.

Onlangs te Andonare zijnde, trof ik daar een Boetoneesche prauw aan, waarvan de Anachoda mij aansprak en hulp verzocht, daar hij sedert 10 dagen wachtte, dat de Radja hem veertig gulden zoude betalen.

De Radja verklaarde dat hij geen geld had en eerst over 8 of 10 dagen de som zou kunnen betalen; toch lag bij den Radja in zijn voorgalerij voor een waarde aan groote gadings van meer dan zes duizend gulden.

Enkelen van de grooten hebben ook gouden ringen en knoopjes, meestal van goud, dat op Flores wordt gevonden en door hen zelf bewerkt.

De handel en scheepvaart dezer eilanden heeft hoofdzakelijk op de volgende wijze plaats. In de maanden December, Januarij en Februarij komen de Makassaren en brengen kruid, arak, parangs, messen, gadings, kains, enz., die zij der bevolking op schuld verkoopen. In Junij, Julij en Augustus komen zij van Timor of van de andere eilanden terug en ontvangen daarvoor was (die door de Soloreezen meestal wordt gehaald van Lobetolo, Lomblein en Lobetobi op Flores), klapperolie, schildpad, traan, haavinnen, vogelneestjes enz.; terwijl de Boetonneezen voor hunne kains ontvangen kapas, djagong of padi. De tabak van Glieting aan de Noordkust van Flores wordt meestal naar Koe-pang, Alor en Atapoepoe gebragt; verleden jaar was de uitvoer daarvan alleen naar die plaatsen ruim 450 pikols; wat naar Makassar werd uitgevoerd bleef mij onbekend.

De handel bestaat dus voor een groot gedeelte uit ruilhandel. De Soloreezen brengen hun olie, kains enz. ook wel zelf naar Koepang, Alor of Atapoepoe.

Van een bank met paarlemoerschelpen nabij Menanga aan de Noordkust van Solor werden dit jaar ongeveer veertig pikols aan de Makassaren verkocht.

Ook aan de Oostkust van Flores, nabij Ganté bazar is een zoodanige bank ontdekt. Ik kocht een schelp van ruim vier kattis, waarin twee paarltjes, voor drie gulden. Toevallig was deze schelp door een visscher aan zijn lijn opgehaald; behalve een paar kleinen zijn van deze bank nog geen schelpen opgehaald. Volgens gerucht is die bank op ongeveer 12 vadem. De Inlandsche Christenen kunnen trouwens niet duiken en men zou dus menschen van Lamakera moeten hebben en die hebben nog genoeg te doen met de bank bij Menanga en eene bij Kwella. Van een Solorees vernam ik dat toen onlangs twee personen aan de N. W. kust van Solor bezig waren met visschen, een van hen een grooten schelp ophaalde, waarin een paarl, volgens hen, ter grootte van een geweerkogel. De domheid van de lui ging zoo ver, dat zij, om te zien wat daar wel in zou zitten, de paarl op den rand van de boot lagen om dezelve stuk te slaan. Het kostbaar voorwerp viel echter in zee en men kon het niet terugkrijgen. De waarde der schelpen is over het algemeen veel grooter dan hetgeen de Makassaren daarvoor geven.

De invoer bedroeg in de laatste jaren gemiddeld *f* 28,000.— en de uitvoer ongeveer *f* 32,000.

De onderlinge kleinhandel wordt gedreven op de verschillende passars, die door kust- en bergvolk worden bezocht, en bestaat ook meest in ruilhandel; het bergvolk geeft zijn djagong, siri en andere produkten en ontvangt daarvoor drooge visch, zout, korallen, parangs, messen enz. Bij het grootste gedeelte van het bergvolk kan men geen

geld kwijt raken, doch de kustbewoners zijn allen daarmede bekend. Alleen echter rijksdaalders, guldens, halve guldens en duiten. Aan de Noordkust van Flores vindt men ook nog de oude hollandsche dubbeltjes, pieltjes en schellingen.

De gemiddelde prijzen van de voornaamste levensmiddelen zijn hier: rijst, gemengd rood en wit *f* 5.— tot *f* 5,50; wit *f* 6,— tot *f* 7.—; padi *f* 2.50 tot *f* 3; djagong *f* 2.50 de pikol; kippen 4 voor een gulden; klapperolie 35 duiten de vierkante flesch; zout *f* 3.— à *f* 3.50 de pikol.

De Solorees heeft weinig behoeften en wanneer hij werkzaam is, het dobbelen en den drank op zijde zet, kan hij spoedig eenig kapitaal of liever eenige waarde aan gadingen bijeen hebben.

Van groote getallen hebben zij weinig begrip. Zoodra het boven de 3 of 400 komt gaat het hun verstand te boven. Zij rekenen den tijd volgens de hoogte van de zon en de maand volgens de maan.

De straffen, die de Radja hun oplegt, zijn blokarrest of boeten. Hunne eigenaardige straffen zijn dezen. Soms wordt den schuldige een lange bamboe, in tweeën gespleten, om den hals gebonden. Wanneer zij een zoogenaamden swangi levend in handen krijgen, dan wordt dien eenvoudig de armen en beenen gebonden en hij zoo in zee geworpen. Wanneer een zaak tusschen twee beschuldigen niet kan worden uitgemaakt, komen alle kapalas en ook de priester bij den Radja; de beide beschuldigen krijgen ieder een zware steen om den hals en op een teeken van den priester worden zij in zee gebragt en moeten tegelijk duiken; hij die nu het eerste boven komt wordt voor de schuldige gehouden. Zoo ik echter verneem gebeurt het dikwijls dat ze geen van beiden levend boven komen, want natuurlijk zijn beiden bang om de eerste te zijn.

In ernstige gevallen worden zij voor een kanon gebon-

den, dat dan afgeschoten wordt; zij noemen dat vliegen.

Van eerebetoon weten de Soloreezen weinig af. Het eenige, wat ik bij ondervinding weet, is dat zij soms digt bij iemand komen, de handen op elkander geslagen een deftige buiging maken en de knie kussen; ook brengen zij hormat door een paar kippen of een weinig pisang ten geschenke te geven; ook wel een bok, echter nimmer een geit. De Radja's genieten van hunne bevolking en vooral van de kustbewoners al zeer weinig eerebetoon en dikwijls ziet men bv. den Radja van Lawaijong zelf op de passar om hetgeen hij noodig heeft in te ruilen. Ik zelf heb hem aan de overzijde van zijn rijk (op Andonare) ontmoet, bezig met hout te kappen.

De opbrengsten aan den Radja zijn weinig of niets; alleen bij feesten krijgt hij daarvan een aandeel, en komt hij op plaatsen buiten zijn kampong, dan moet ieder ter waarde van een of twee duiten bijpassen om, zoo zij zeggen, siri en pinang voor den Radja te koopen. Zij handelen dan ook op hun manier, doch zijn meest allen arm. Bij geschillen tusschen hun eigen bergvolk treden zij op om die te vereffenen en leggen den schuldigen dan een straf op, meestal bestaande in boeten van gadings of wel het een of ander wat hunne negorij oplevert.

Zoo als ik reeds aantekende, is de Solorees oorlogzuchtig en bestaat bij hem het rampassen en ballassen, wat meermalen tot het voeren van oorlog leidt. Soms ontstaat door het rampassen van een of twee bokken of iets dergelijks een oorlog tusschen twee negorijen. Wanneer een paar menschen van eene negorij zijn vermoord, rust de bevolking niet voor dat zij een gelijk getal of meerderen van hunne tegenpartij hebben gedood. De hoofden van de lijken worden van den romp gesneden, op een bamboe gebonden en met een groot feest in hunne negorij binnen gebracht. Zij zeggen: zoo lang zij niet geballast hebben staat hun groot ongeluk te wachten en is hunne negorij met schoon. Willen zij op

hunne wijze eens goed oorlog voeren (*) dan wordt een afgezant voorafgezonden met wat kruit en een roode vlag, die hij aan den vijand brengt. Die afgezant gaat terug zonder dat iemand hem iets zal doen. Vijftien of twintig voorvechters gaan dan voorop. Zij zijn gekleed met een pakje van karbouwenhuid om het bovenlijf; daarop zitten eenige schelpen en pluimen van haneveëren, een klein rood topje op het hoofd en om de enkels een paar ringen van schelpen gemaakt. Zij, die reeds koppen hebben gesneld, hebben een strookje van bokkenhuid om de enkels.

Zij zijn gewapend met pijl en boog, lans, klewang en schild; enkelen ook met een geweer uit de vorige eeuw. Schreeuwende en dansende gaan zij vooruit. Dan volgen de oudsten en voornaamsten uit de negorij. De mindere personen krijgen ieder een soort vrucht, genaamd alia, te eten en worden daarna door den priester beoordeeld, wie de prang kan medemaken, wie niet. Vrouwen of kinderen worden door hen niet ontzien, maar allen gedood of verbrand.

De bergvolken en vooral dat van Lomblein, hakken de voornaamsten, die zij in handen krijgen, geheel sijn; het hart wordt uit het ligchaam gehaald, — waarschijnlijk ook wel de longen en de lever, want dat noemen zij ook hart, — even boven het vuur geroosterd en zooveel mogelijk verdeeld, opdat ieder daarvan een klein stukje krijgje. Met pijl en boog zijn zij zeer bedreven. Ofschoon zij veel geweld maken zijn zij toch lafhartig en zullen niet gemakkelijk een vijand openlijk aanvallen; hunne gevechten hebben dan ook meest plaats door overrompeling met een groote overmagt, zooals ook de moorden meest ter sluik plaats hebben. Tien goed geoefende europesche soldaten zijn zeker wel bestand tegen een troep van 150 à 200 man. Ik was dikwijls in de gelegenheid mij van hunne

(*) Deze gewoonte bestaat vooral bij het bergvolk.

heldendaden te overtuigen en waar te nemen dat zij bv. met twintig of dertig personen een of twee onschuldige visschers hadden afgemaakt en misvormd. Zijn zij eenmaal eene negorij binnengetrokken en is de bevolking daarvan voor 't grootste deel gevlugt, dan worden de achtergeblevene vrouwen, kinderen of grijsaards door hen vermoord en de negorij daarna afgebrand. Zoo werden in 1864 nog 80 menschen op een dag vermoord te Bolein aan de Oostkust van Andonare. Zij zullen niet gemakkelijk een Europeaan aanvallen, ook al zijn zij opgewonden; ik had hiervoor dikwijls de duidelijkste bewijzen. Toen bv. in 1869 een oorlog tusschen Lamahala en Trong was uitgebroken, ging ik daar heen en vond er reeds velen gedood en een paar duizend man, allen zeer opgewonden, stonden tegenover elkander. Toen ik aan wal stapte en mij zeer boos en verontwaardigd hield was het schieten gedaan en ging het volk uiteen. Nadat ik met den Radja en Temoekongs gesproken had, ging ik over land naar Trong en ontmoette een menigte volks, wel gewapend, die van tijd tot tijd het hoofd boven de alang-alang uitstak. Zoodra zij mij echter gewaar werden gingen zij aan den loop. Eer ik te Larantoeka terug was, was echter het vechten of moorden weder begonnen. Wanneer zij vrede hebben gemaakt gaat er nog wel een jaar over heen eer zij den vijandelijken grond mogen betreden, en door hunne priesters moet dan weder de tijd bepaald worden wanneer zij feest kunnen vieren en met elkander siri kunnen eten.

De godsdienst van den Solorees, namelijk van de kustbewoners, is de Mohammedaansche, echter met veel heidensch bijgeloof vermengd. Zij hebben dan ook een soort van priesters, die nimmer deze eilanden hebben verlaten. Te Lawajong heb ik echter een paar menschen ontmoet die mij wisten te vertellen van Nabi Isa (Jezus) en Nabi Moesa (Mozes). Zij hebben een tijd dat zij de graven

hunner ouders moeten bezoeken om te bidden. Tempels zijn er niet, doch in elke groote kampong staat een klein huisje, door hen genoemd kooke, en in de kampong waar de priester en de toewan tanah wonen, een grooter huis, bekend onder den naam van bale of roemah pomalie. Daarbij is een stuk hout, door hen genaamd noeba nara; ook dat stuk hout is heilig en bij enkele gelegenheden wordt daarop geslagen om den setan (duivel) te bezweren. Wanneer er ziekten in de negorij zijn, of oorlog moet gevoerd worden, neemt de toewan tanah een klein vlokje kapas, vermengt dat met wat afschrapsel van zilver, rolt daar een bolletje van en werpt dat over den grond in de roemah pomalie; dat is voor den setan om dien te betalen of om te koopen. Moet er een put gegraven worden, dan komt de toewan tanah, wijst de plaats aan, slaat een bok den kop af, wrijft met zijn bloed een steen in en . . . zij hebben spoedig water. Het gebeurt echter ook wel dat, wanneer zij geen water krijgen, die aardigheid tot twee of driemaal herhaald wordt. Toen ik onlangs aan de Zuidkust van Andonare een groote passar wilde oprigten, kwamen de Radja, en de kapala's van het bergvolk bij elkander. Ieder bragt een bok mede, ook ik was verzocht hetzelfde te doen. Er waren toen achttien bokken. Een voor een werden die den kop afgeslagen. De toewan tanah loopt dan gewapend met een groote klewang een paar maal om den bok heen; daarna komt hij even met zijn neus op den kop van den bok, even als of hij dien wat influistert, draait dan eens in de rondte en met een houw moet de kop er af zijn. Wanneer dat niet gebeurt zeggen zij dat er iets bestaat tusschen de negorij die den bok gegeven heeft en hen.

Wanneer een persoon tot swangi (bovennatuurlijk wezen) is verklaard, dan mag ieder, die brani genoeg is om hem te vermoorden zulks doen, zonder gestraft te worden, want zij zeggen een orang swangi maakt de

menschen ziek en dood en is een afgezant van den duivel (*). Zij hebben ook onderscheidene zaken en plaatsen die pomalie zijn en men moet bij hen daarmede zeer voorzigtig zijn. Bij maans- of zonsverduisteringen hebben zij ook ceremoniën, die echter veel met de javaansche overeenkomen.

Is er ziekte in een negorij, dan gaan zij naar de graven hunner ouders en voorouders; spreken op hunne wijze met de dooden, brengen daar wat eten, een ring of iets anders van waarde en verzoeken hunnen bijstand. Van den priester krijgen zij daarvoor een soort wierook, die op het graf wordt gebrand. Is de ziekte uit de negorij geweken dan vieren zij feest met schieten, drinken en dobbelen. Te Andonare echter hebben zij daarvoor een andere gewoonte. Toen ik voor twee jaar eens aldaar kwam, juist nadat de pokken daar een menigte menschen hadden weggesleept, sprak ik met den Radja. Er was niets bijzonders; alleen zeide hij dat zijn volk zeer vermoeid was en hij wenschte de tigar bantal. Ik dacht natuurlijk niets anders dan dat de men wilde rusten, en ik gaf hem ook tot antwoord: „best Radja ga jij maar slapen.” Aan strand komende vernam ik van den oppasser de beteekenis van die tigar bantal.

Om hunne negorij schoon te maken wordt door den Radja een strook gronds aangewezen dicht bij hunne negorij, doch aan een anderen Radja toebehoorende. Op die strook moeten zij tien of twaalf, of zooveel als opgegeven wordt, menschen vermoorden en de hoofden in de negorij brengen. Het spreekt van zelf, dat ik onmiddellijk terug ging en den Radja ernstig aan het verstand bragt dat hij niet met die zaak moest beginnen of hij zou het met de kompagnie te kwaad krijgen,

(*) Dat geloof aan de orang swangi heb ik zelfs te Koepang onder de zoogenaamde Europeanen gevonden.

Toen ik van den Resident berigt ontving, dat het besluit op het vangen en dooden van krokodillen ook voor deze Residentie toepasselijk was, maakte ik zulks aan de Radja's bekend.

Die van Andonare zeide. „Wie zou brani zijn om die eijeren weg te halen? Die van Lawaijong vroeg mij of ik wel wist dat wanneer zij er een doodden, er misschien wel duizend, onder allerlei gedaanten, in hunne negorij zouden komen om die eene te wreken.

Eenige gewoonten en gebruiken wil ik hier nog vermelden.

Bij huwelijk. De vrouw moet den man volgen. Wanneer bij de zoogenaamde grooten een jongen wil trouwen, wordt door de ouders een oud man afgezonden naar de ouders van het meisje. Is het antwoord gunstig, dan geeft die oude een ketting of ring van goud benevens siri en pinang.

Men gaat dan aan het onderhandelen over de waarde van het meisje (meestal in gadings).

De aanstaande braidegom gaat dan de bruid bezoeken en zij blijven eenige dagen en nachten bij elkander. Wanneer het hun bevalt wordt de gestelde prijs betaald. Er heeft dan een slamat plaats, de priester ontvangt dan ook een geschenk en zij zijn getrouwd. Naarmate van den rijkdom van den man neemt hij drie, vier of meer vrouwen; allen bij hem aan huis, doch de eerste blijft altijd zijn echte vrouw. Hoe meer dochters zij krijgen, hoe meer belies zij ook ontvangen, dus iemand die veel dochters heeft kan daarmede zaken maken.

Bij sterfte. De Solorees mag niet begraven worden als hij nog belies te betalen heeft; degeen die hem dan begraaft neemt de verpligting op zich om die schulden te voldoen. De zoogenaamde grooten worden begraven in een berok, de kleine man alléén maar in een tigar of stuk wit katoen gewikkeld.

Op het graf wordt door de nabestaanden een gebroken kom of tampat, waaruit de overledene gegeten heeft, gelegd; sommigen krijgen ook eenige waarde mede in het graf. Wanneer een Radja of een ander hoog persoon sterft, wordt een afgezant gezonden naar de andere Radja's; deze voert dan een zwarte vlag in den top van de mast. Het lijk van een Radja wordt in een berok goed dicht gemetseld en soms jaren daarna eerst begraven, aangezien de geheele familie daarbij tegenwoordig moet zijn.

Bij geboorte. De vrouw moet 40 dagen tehuis blijven en daarna geven zij een slamat. Bij moeilijke bevalling wordt de priester gehaald om den setan of swangi te verdrijven. De jongens krijgen den naam volgens den man, de meisjes volgens de vrouw.

Het bergvolk is zeker nog wel het minst beschaafde. Het is echter niet kwaad en veelal bang voor Europeanen (*). De landbouw is meest in hunne handen. Hunne taal is meestal Soloreesch, doch het bergvolk van Lomblein en Flores heeft ieder weder een afzonderlijke taal.

(*) Er is echter een negorij, genaamd Doerang in het gebergte Wokko op Andonare, die hierop een uitzondering maakt. Toen ik het eerst (in 1867) die plaats bezocht, viel mij dat bijzonder op. Te Trong en Lamahala zijnde wilde ik ook Doerang eens bezoeken, omdat ik veel van het hoofd Somara had gehoord. 's Morgens vroeg stegen wij te paard en ongeveer te 11 uur kwamen wij langs voetpaden (andere wegen zijn hier niet bekend) te Doerang aan. Somara ontving ons feestelijk; de voornaamste personen waren bijeen en de vrouwen liepen niet weg maar haalden ons in. Het viel mij bijzonder op, dat de menschen hier zindelijker en ook de woningen beter waren. Twee varkens werden geslagt en een bok, en een flinke tafel werd ons voorgezet, waarop blauwe borden, witte eijerdopjes, ouderwetsche bierglazen enz. Van den tolk vernam ik dat het volk van Doerang eerst voor 100 jaar daar was gevestigd en dat het vroeger uit zeevarenden had bestaan. Ik zag er ook een scheepslantarn, een kippenbank en een kanon op rolpaard; een en ander bragt mij tot de overtuiging dat die lieden vroeger zeeroovers waren.

Het eiland Lomblein is bijna uitsluitend door bergvolk bewoond; alleen aan de Noordkust Kedan en aan de Zuidkust Lamararop zijn kustbewoners. Lomblein is zeker zeer vruchtbaar en voor velerlei kultuur geschikt. Hier is geen gebrek aan water, men vindt hier verscheidene kleine riviertjes en uitgestrekte vlakten met beekjes. Vier malen werden die plaatsen door mij bezocht en telkens kwam ik terug met de gedachte: „Jammer dat zooveel kostbare grond daar zoo ongebruikt blijft liggen”.

Wanneer de Radja's van Larantoeka en Andouare, aan wie dat eiland toebehoort, naar mijn raad wilden luisteren en beginnen met daar een paar kampongs aan het strand aan te leggen, zoodat het bergvolk meer met hen in aanraking kwam, zouden zij langzamerhand daar vele en groote tuinen kunnen aanleggen.

Er zijn hier ook veel wilde karbouwen en herten. Bij een bezoek van drie dagen schoten wij 5 karbouwen en 4 herten.

Ik voeg hierbij nog enkele gezegden in der Soloreezen taal, alsmede hunne getallen.

Ik zag een man	Goe maring balake touw.
eene vrouw	baskawae touw.
en een kind.	noh ana touw.
Hij kocht een huis en een tuin.	Moe hope langoh touw noh mang touw.
Mijn broer en zuster gaan uit.	Goe kakah noh goe bina pana kae.
Mijn vader gaat handelen.	Goe bapah pawa doeoeng hope pana dai.
Kom hier.	Goe hing toeloeng moë.
Ik zal U helpen.	Kapal touw paroe.
Daar is een schip.	Noc pe kabarah.
Zij is jong.	Noc pe tanoëng.
Hij is oud.	

een	touw	twaalf	poeloh	noh	roewa
twee	roewa	twintig	"	kroewa.	
drie	taloh	dertig	"	taloh.	
vier	pah	veertig	"	pah.	
vijf	lema	vijftig	"	lema.	
zes	nam	zestig	"	nam.	
zeven	pito	zeventig	"	pito.	
acht	boeto	tachtig	"	boeto.	
negen	hiwa	negentig	"	hiwa.	
tien	poeloh	honderd	harato.		
elf	poeloh	noh	touw	twee	honderd
				rato	roewa.

Solor-eilanden 1 Aug. 1871.